

Kunst - et sprog om 'Det ubegribelige'

Efter at Gud havde fordrevet de syndige mennesker, og deres skælvende skygger var flygtet ud af Paradisets port, var haven skrumpet ind for Gud og Hans engle til en dyngeløst løv, inden Han klagende nåede at løfte sin hånd. Han kastede sit blik ned på jorden og så, at mennesket havde befængt den med sin synd. Alt samvær var ondskab, og fra morgen til aften var menneskets tanke fyldt med mord. Og Samael - lidelsens og dødens engel - bruste gennem Himlene.

Menneskene tålte intet, som ikke tjente dem til nytte. Og de hentede de lykkelige dyr ind fra engene og spændte dem for køretøjer, så de blev mere bedrøvet end sorgen, og deres øjne afspejlede en uendelig grå himmel. Løverne brølede i deres huler, og flagsmykkede hærskarer stod kampberedt på bjergtoppene. Og mennesket sagde til sin næste: "Jeg er god, men du er ond!"

Gud hørte det og råbte i sin kval, så de tvende himle skælvde. Thi under Hans hænder var verden blevet et rasende hjulværk, som var løbet løbsk for Ham. I sin magtesløshed ledte Han efter nøglen, som kunne standse det onde hjulværk - men den var forsvundet.

Da gav Han sig til at spekulere for at genfinde hint ophøjede Ord, gennem hvilket Han havde skabt den forud gode og rette verden. Men Ordet var gået Ham af minde. Det bedrøvede Gud dybt, at nøglen til sandheden og saligheden var borte, og Hans blik formørkedes, og Han sagde: "Fejlen må søges hos det væsen, jeg skabte i mit billede."

Og Gud græd i seks dage og seks nætter, men af gråden skabte Han intet. Da - på den syvende dag, hvor Han ønskede at hvile, betvang Han sit hjertes uro, og det forekom Ham pludseligt, at anelsen steg frem af erindringens grund og meddelte sig Ham - erindringen om den forud gode og rette verden lyste i Ham som et flygtigt skin; men sluktes straks igen.

Da bøjede Gud sit hoved og skabte af den bortvejrede erindring Noget - ingen skabning, men hvad der er hinsides godt og ondt: en blid orden, en sart verden uden synd, en fuldbyrdelse af love, som holdt hinanden i hænderne, et samvær mellem lette væsener uden hovmod men fyldt af kærlighed, en verden af myldrende liv uden splid men fyldt med smil.

Og Gud kaldte sin nye skabning *musik*. Og Han sagde: "Se - dette er erindringen om den gode og forhen rette verden." Og til sit værk sagde Han: "Drag nu af sted og vær for mennesket det, du er i pagt med dit væsen: *erindring*...."

Denne gamle legende om musikkens skabelse er et af de smukkeste tænkelige argumenter for at musik - ja, vi kan godt sige kunst i det hele taget - er *forkyndelse*. Kunst er erindringen om den gode verden, drømmen om evig harmoni og fravær af strid. Forkyndelsen af Vorherres oprindelige orden, en anelse, en duft af Paradis.

Musik, litteratur, malerkunst, teater - alle har de fællesskab og berøring med

tilværelsens 'store følelser': Kærligheden, lykken, livsglæden, smerten. Og det er jo i virkeligheden dét, hele livet drejer sig om. Det er dét, der er (eller burde være) målet og perspektivet for vores materielle stræben. Derfor er kunst meget mere end pynt og ornamentik til brug ved festlige lejligheder. Det er ikke bare 'bollerne på suppen', det er selve *kraften*.

Kunst er livsfylde. Derfor er det så vigtigt, at vi giver kunsten plads i vores liv. At vi tager den ind, lever med den og i den, på samme selvfølgelige måde, som vi lever med andre livsbehov som sult og tørst. Et samfund uden kunst er visst og dødt, en kirke uden kunst er gold og øde - ja, et menneske uden et levende forhold til kunst er i grunden livløst. Hvem husker ret meget om de økonomiske og sociale forhold i Europa på Solkongens tid? De politiske intriger er bundet til deres tid, og de forgår med den. Men et hvilket som helst barn kender begyndelsen af Beethovens skæbnesymfoni, Shakespeares værker udfordrer stadig nye generationer, og den dag i dag er der flere hundrede meter kø foran Mona Lisa på Louvre.

Historisk kan kirkens rolle som bærer og formidler af kunst og kultur næppe overvurderes. Langt ind i vort eget århundrede har det religiøse spillet en afgørende rolle som kunstnerisk tema, og kirken har forstået at bruge og udvikle kunsten. Tænk blot på kunstnere som Michelangelo, Thorvaldsen, Palestrina, Bach, Rilke, Kierkegaard, Nolde - listen er uendelig. I vor tid er billedet blevet et andet. De væsentlige kunstneriske nyskabelser sker ikke længere med kirken som tumleplads.

Det er der mange grunde til. Den almindelige sækularisering har gjort sit: 'det religiøse' er for mange mennesker (også mange kunstnere) blevet et *emne* - og ikke et livsvilkår. Men jeg tror desværre, at kirken selv er med til at fremme tendensen. I sin iver efter at komme folk i møde og gøre sit budskab spiseligt sigter man lavere og lavere. Man undgår det anstødelige, det provokerende, det besværlige.

Det er en farlig vej! Det kristne budskab er nu engang modsætningsfyldt og kontroversielt. Fortællingen om Guds Søn, om Opstandelsen og Det Evige Liv er og bliver et mysterium. Kærlighedsbudet er en ubegribeligt omfattende og radikal fordring af vores tilværelse. Og selvom det kan give en vis publikumssucces på kort sigt, så er det løgnagtigt at forenkle det og rationalisere det.

Vores tid trives bedst med det *begribelige*. Vi viger tilbage, når den virkelighedsopfattelse, der bygger på det umiddelbart sanselige og forståelige, anfægtes. Men hvis kirken ikke tør vedstå det ubegribelige i sit budskab, så kan man ligeså godt lukke butikken.

Der er brug for at få kunstnerne tilbage i kirken. Kunst er det medium, der

bedre end noget kan formidle det sublime og det paradoksale. Kunst er om noget et Ord, der skaber hvad det nævner. Ordet selv - samtalen, intellektet, begribeligheden - fanger kun én sandhed ad gangen. Alene kunsten og religionen kan rumme tilværelsens modsætninger i ét og samme punkt.

1994-tillæget til Den Danske Salmebog er på mange måder udtryk for de sidste årtiers angst for det store og det visionære. Et par eksempler:

Jorden er så rund
li'som en bold,
svæver i det blå.
Gud ser glad derpå

(nr. 765)

Du, som lader græsset gro,
du, som vækker tyr og ko,
du, som skænker lys og luft,
kærlighed og sund fornuft,
du, som gav mig mund og hånd,
tak, du gode skaberånd.

(nr. 835)

Indholdsmæssigt er der tale om et billede af Vorherre, som ikke er til at skelne fra vores forestillinger om Julemanden. En trind og glad Alfader, hvis overvældende godhed til enhver tid magter at sætte al menneskelig djævelskab skakmat. Kun på det formelle plan er denne Guddom tilstede midt iblandt os (blandt tyre og køer...); i dén teologiske verdensorden, som dette billede afspejler, er Han lige så utilnærmeligt højt hævet over os arme mennesker som den gammeltestamentlige Jehova.

En ting er imidlertid det indholdsmæssige - det er ikke denne artikels hovedærinde. Når jeg nævner det, er det fordi man genfinder samme fortvivlende armod på det kunstneriske plan. Tillægget er med enkelte undtagelser præget af dårlig poesi, en entydighed og en trang til hverdagslig konkretisering, som på det nærmeste udelukker den selvstændige tolkning - endsige det mystiske, det gådefulde, det poetiske. Den nye salmetone, der repræsenteres af tillægget, ligner i sin form og sit indhold langthen den politiske brugslyrik, der florerede i venstrefløjens agitprop-miljøer i 70'erne.

Overfor dette lavloftede univers kunne man passende sætte en anderledes storslået tekst af en teolog og salmedigter, der mere end nogen anden prædikede folkelighed:

O himmelske navn!
som åbner for vores din hellige favn,
så Ånden, usmittet, kan røre ved støv
og levendegøre det visnede løv,
o lad mig nedknæle så dybt i mit ler,
at Gud mig kun ser!

Grundtvig, 1824

Mod sætningen er slående. Hos Grundtvig er der virkelig tale om et møde mellem himmel og jord, mellem ånd og støv. En besjæling og levendegørelse, en Ordets skaberkraft. Der er sublim sammenhæng mellem det teologiske indhold og den kunstneriske form, og derfor bliver udsagnet troværdigt - og slidstærkt.

Lykkeligvis tyder de seneste års udvikling på, at tendensen er ved at vende igen. Årtiers åndelige højdeskræk og bornerthed er tilsyneladende på retur, og der kan spores en stigende interesse for åndelige og religiøse spørgsmål både i befolkningen og (paradoksalt nok med en vis tøven og forsigtighed) i kirkelige kredse.

Også i salmeproduktionen sætter det sig spor: efter et halvt århundrede uden væsentlig kunstnerisk fornyelse skrives der nu pludselig salmer igen - også af "rigtige" forfattere og komponister.

Ikke alle forsøg falder lige heldigt ud. Det tager tid at genvinde den sans for salmens særlige krav, som gik tabt under en halvt århundredes adskillelse mellem kirke og kunst.

Et af de vigtigste krav man kan stille til en salme er, at teksten og melodien skal berige og løfte os, tolke en fælles oplevelse af evangeliet, uddybe og perspektivere den. Derfor er det så vigtigt, at man tør stå ved 'de store følelser'. Vi må ikke i misforstået folkelighed gøre tingene mindre end de er. Menneskelivet er fuldt af gåder og modsigelser, og vi snyder hinanden for gode, store og afklarende oplevelser, hvis vi lyver os fra det.

Dernæst er det vigtigt at gøre sig klart, hvad en salmemelodi skal bruges til: den skal kunne synges af mange mennesker på én gang; derfor skal den være overkommelig at lære og at huske. Men den skal også være slidstærk; derfor er det nødvendigt, at den rummer overraskelser - elementer, der gør én nysgerrig efter at høre eller synge den igen.

Bedst er det, hvis både teksten og melodien åbner sig langsomt, som en blomst. Så man bestandigt i salmen finder nye facetter eller nye udfordringer.

En salmemelodi skal smygge sig tæt om teksten, som en handske smygger sig

om hånden. Men den skal ikke nødvendigvis være enkel - mange af de mest populære salmemelodier fra sidste århundrede er ikke særligt enkle. Den elskede Nebelong-melodi til "Nu falmer skoven" er f.eks. meget vanskeligere at synge end den melodi, som koralbogen foreskriver ("Jeg ved et evigt Himmerig"). Og alle, som har prøvet at synge Weyses melodi til "Bliv hos os, når dagen hælder" i en stor forsamling, vil vide, at det er nærmest umuligt for folk at blive enige om, hvor lang den lange tone i tredje frase egentlig skal være.

Allervigtigst er det, at en salme samlet set er ægte i sit udtryk. Deri ligger den kunstneriske dimension og udfordring. Oplevelsen af autencitet er en balance mellem indhold og form. Det går galt, når Johannes Johansen (der i øvrigt har skrevet flere vellykkede salmetekster) i sin høstsalme, tillæggets nr. 896, skriver:

Vi kommer med en mægtig stak
af æbler, pærer, dru'r.
Vi kommer for at sige tak
for hvad vi dagligt bru'r:

Kartofler, græskar, løg og kål
og korn fra Danmarks jord,
for regnens vand og solens bål
som gør at alting gror.

Prøv engang at synge disse to vers på den foreslåede melodi: I østen stiger solen op. Den himmelråbende afstand mellem tekstens konkretiseringsniveau og melodiens højstemthed fremkalder i bedste fald et overbærende smil, i værste fald følelsen af utroværdighed.

Langt stærkere står Ole Sarvigs store vintersalme (nr. 909):

Han er som liv
i frugt og frø,
der måtte falde
dybt og dø
og færges livets
nye år
igennem vintrens
larm og sår.

Med Per Nørgårds på én gang universelt enkle og stærkt personlige melodi er der her skabt et visionært kunstnerisk udsagn, der bliver ved at lade sig aflokke nye dybder. Dén salme kan holde i hundrede år!

Kunstnerisk kvalitet er med andre ord ikke blot et spørgsmål om smag og behag. Det handler om troværdighed. Om dybde og perspektiv. Om mangfoldighed og flertydighed.

For kirken handler det om mod. Mod til at stå fast på sit budskab og sin fordring. Mod til at tale modestrømninger og seertalstyranni imod. Kirken er et af de få steder vi har tilbage, hvor vi har lov til - ja, pligt til - at fastholde en åndelig dimension og et begreb om kvalitet og tyngde.

Hertil hjælper os kunsten. Musikken, digtet, billedet lader os glimtvis erindre den tabte guddommelige orden. Men netop kun som en svag anelse, og kun i glimt, thi med kunst er det som med kærlighed og evangelium: den vil ikke lade sig begribe, den vil bare *gribes*.

John Frandsen
15. august 1996